

Družinski zakonik in družina

✍ Tadej Stegu

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je 21. septembra 2009 v javno razpravo poslalo predlog Družinskega zakonika (PDZak), v katerem radikalno spreminja koncept zakonske zveze in družine. Z določitvijo, da zakonsko zvezo lahko skleneta tudi osebi istega spola, predlog Družinskega zakonika omogoča, da bi otroke lahko posvojile oz. sprejele v rejništvo tudi skupnosti oseb istega spola. V prispevku povzemamo le nekatere najbolj sporne usmeritve zakonika, zaradi katerih se zdi predlog kot celota nesprejemljiv in bi bila njegova uveljavitev škodljiva.

Dosedanja definicija družine

Dosedanja definicija družine sledi naravni umestitvi otroka v družino. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih¹ (ZZZDR, uradno prečiščeno besedilo), ki ureja to področje, to opredeli zelo jasno: "Družina je življenjska skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo" (čl. 2). "(1) Zakonska zveza je z zakonom urejena življenjska skupnost moža in žene. (2) Pomen zakonske zveze je v zasnovanju družine" (čl. 3). "(1) Starši imajo pravico in dolžnost, da z neposredno skrbjo, s svojim delom in dejavnostjo zagotavljajo uspešen telesni in duševni razvoj svojih otrok. (2) Zaradi zdrave rasti, skladnega osebnostnega razvoja in usposobitve za samostojno živ-

ljenje in delo imajo starši pravice in dolžnosti, da skrbijo za življenje, osebnostni razvoj, pravice in koristi svojih mladoletnih otrok. Te pravice in dolžnosti sestavljajo roditeljsko pravico. (3) Roditeljska pravica pripada skupaj očetu in materi" (čl. 4).

Redefinicija v predlogu Družinskega zakonika

Ministrstvo je v predlogu Družinskega zakonika² zapisalo definicije, ki z dosedanjimi nimajo veliko skupnega in bi z uveljavitvijo temeljito spremenile status družine. V uvodu bremo: "Družino ustvarja otrok. Če ni otroka, ni družine. Življenjska skupnost moškega in ženske brez otroka ne pomeni družine, ne glede na to, ali gre za zakonsko zvezo ali zunajzakonsko skupnost. Za pojem družine ni potrebno, da gre za življenjsko skupnost otroka z obema staršema. Zadostuje, da živi otrok z enim roditeljem ali s posvojiteljem oziroma z eno odraslo osebo, ki zanj skrbi in ki ima do otroka po zakonu pravice in obveznosti ... Predlog zakonika torej omogoča tudi istospolnima partnerjema možnost zasnovanja družine s posvojitvijo."

Že ob začetku javne razprave se je v Državnem zboru pokazalo, da predlogu nasprotujeta tako stroka kot civilna javnost. Čeprav večinsko javno mnenje predlagani redefiniciji zakonske zveze in družine ostro nasprotuje, je Vlada PDZak potrdila in poslala v državnozborni postopek. Besedilo predloga pravi: "(1) Družina je življenjska skupnost otroka z enim ali obema od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima po tem zakonu do otroka določene obveznosti in pravice. (2) Zaradi koristi otrok uživa družina posebno varstvo države" (čl. 2). Zakonska zveza je v predlogu opre-

deljena kot življenjska skupnost dveh oseb: "Zakonska zveza je življenjska skupnost dveh oseb, katere sklenitev, pravne posledice in prenehanje ureja ta zakonik" (čl. 3).

Ob tem je zanimivo, da je predlagatelj v opredelitvi zakonske zveze najprej na prvo mesto postavil zvezo dveh oseb istega spola; v trenutni obliki se je sicer dikcija nekoliko spremenila, ne pa tudi vsebina. V povzetku predloga, ki ga je pripravilo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve in ga najdemo na njihovi spletni strani, pa je še vedno zakonska zveza opredeljena kot "življenjska skupnost dveh oseb istega ali različnega spola". Jasno je, da tako zakonska zveza izgubi pomen (zasnovanje družine), ki ji ga pripisuje veljavni ZZZDR, in postaja sama sebi namen.

“ Družina je življenjska skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo. ”

V tem smislu predlagatelj sam ugotavlja, da s takšno opredelitvijo zakonska zveza pravzaprav nima kakšne velike vrednosti, saj po njegovem ni nobene bistvene razlike med zakonsko zvezo in kakršno koli (zunajzakonsko) skupnostjo: "Zunajzakonska skupnost je dalj časa trajajoča življenjska skupnost dveh oseb, ki nista sklenili zakonske zveze ... Taka skupnost ima v razmerju med njima enake pravne posledice po tem zakoniku, kakor če bi sklenila zakonsko zvezo ..." (čl. 4).

Utemeljitev predlagatelja

Čeprav predlagatelj zakonika deklarativno velikokrat ponovi, da je "cilj predloga zakonika izboljšanje položaja otrok", se zdi, da v ozadju v resnici zaznamo predvsem interese homosek-

sualnih aktivistov, kar je nakazal že minister Ivan Svetlik v predstavitvi predloga tega zakonika v Državnem zboru: "Trije razlogi so, ki so nas vodili k oblikovanju predloga Družin-

« Vsak otrok ima pravico do rednih osebnih odnosov in neposrednih stikov z obema staršema, če to ni v nasprotju z njegovimi koristmi. »

skega zakonika, kakršen je nastal. Prvi je to, da so v treh desetletjih in še nekaj nastali novi vzorci življenja in vedenja, ki jih je treba kodificirati na novo ... Izenačujemo tudi istospolne partnerske skupnosti z vsemi drugimi skupnostmi, kar izhaja, kot že uvodoma povedano, iz opozoril in prakse naših sodišč, tudi Ustavnega sodišča RS, ki je pač v določenih primerih presodilo, da so te skupnosti trenutno v neenakopravnem položaju, in s tem zakonikom želimo te skupnosti tudi izenačiti.²³

Pri tem se minister sklicuje na odločbo Ustavnega sodišča RS, št. U-I-425/06-10 z dne 2. 7. 2009 (Uradni list RS, št. 55/09), v kateri je Ustavno sodišče RS ugotovilo neskladnost 22. člena Zakona o registraciji istospolnih partnerskih skupnosti (ZRIPS) z Ustavo RS. Točno je, da je Ustavno sodišče RS ugotovilo, da drugačen režim dedovanja med istospolnima partnerjema posega v pravico pobudnikov do nediskriminatornega obravnavanja in je zato izpodbijana ureditev dedovanja po ZRIPS v nasprotju s prvim odstavkom 14. člena Ustave RS. Zavajajoče pa predlagatelj iz navedene ustavne odločbe izpelje sklep, "da ima zakonska zveza ali zunajzakonska skupnost dveh oseb istega spola enake pravne posledice kot zakonska zveza ali zunajzakonska skupnost dveh oseb različnega spola tudi v razmerju do otrok v postopku posvojitve". Ustavna odločba, ki govori o premoženjskih razmerjih, namreč v zvezi z razmerjem do otrok v postopku posvojitve ne pove ničesar, torej navedena ustavna odločba

ne more biti podlaga za spremenjen koncept družine in urejanja posvojitve.

Zaskrbnjuječe je tudi dejstvo, da v obsežnem uvodnem delu predlagatelj kot argumente za redefinicijo navaja očitne neresnice. Na 17. strani je npr. zapisal: "Listina temeljnih pravic EU (Charter of Fundamental Rights), katere namen je jasno začrtati obstoječa pooblastila, v prvi vrsti prav organom in inštitucijam Evropske unije kot skrajne meje postavlja človekove pravice in temeljne svoboščine, ki jih v nobenem primeru ne bi smeli omejevati. V svojem 9. členu določa, da mora biti pravica do poroke ali/in ustanovitve družine zagotovljena ne glede na vero, nacionalno pripadnost, barvo, spol ali spolno usmerjenost." Če trditev preve-

merno zavajanje v prepričanju, da besedila ne bo nihče preverjal.

Največja otrokova korist

Pravica homoseksualnih partnerjev do nediskriminatornega obravnavanja je glede vprašanja o posvojitvi otrok nujno omejena s pravico največje otrokove koristi. Vprašanje je, ali je ustavno dopustno zaradi interesa homoseksualcev z zakonom odvzeti otroku pravico do matere in očeta. Pri tem ni dvoma, da je otrok iz naravnih razlogov, ki se jih z zakonom ne da preprečiti, do te pravice dejansko velikokrat prikrajšan, vendar slednjega ne moremo enačiti s primerom, ko bi to pravico otro-

Foto: Klemen Lajevc

rimo⁴, ugotovimo, da besedilo v resnici pravi: "Pravica sklepanja zakonske zveze in pravica ustvarjanja družine sta zagotovljeni v skladu z nacionalnimi zakoni, ki urejajo uresničevanje teh pravic." Ko preverimo še razlago besedila⁵, ugotovimo, da nikjer ni zapisana zahteva, zaradi katere bi morala naša vlada uzakoniti homoseksualne poroke in nove oblike družin. Težko je verjeti, da v tem primeru ne gre za na-

ku odvzel zakon. Kaj pomeni otroku odvzeti pravico do matere in očeta in kako je to povezano z njegovimi čustvenimi in psihosocialnimi potrebami ter celovitim osebnostnim razvojem, ni samo vprašanje prava, temveč predvsem vprašanje stroke s področja pediatrije, psihologije, sociologije itd., ki bi moralo biti rešeno na matičnem področju v temeljiti analizi oziroma raziskavi po naročilu pristojnega mini-

strstva. Tu bežno sklicevanje na tujo literaturo⁶ ne bi smelo zadoščati, posebno ker večina raziskav potrjuje, da je za otrokov vsestranski razvoj najbolj primerno okolje družina, ki jo sestavljajo mati, oče in otroci.⁷

Zdi se torej, da gre pri predlagateljevem ponavljanju o skrbi za otrokovo korist za veliko zavajanje, saj predlog Družinskega zakonika otroku odreka prav njegovo temeljno pravico do očeta in matere. Prav o tej govorici tudi Listina temeljnih pravic EU (Charter of Fundamental Rights), na katero se predlagatelj sam sklicuje. Listina namreč pravi: "Vsak otrok ima pravico do rednih osebnih odnosov in neposrednih stikov z obema staršema, če to ni v nasprotju z njegovimi koristmi" (čl. 24, 3). ■

Opombe

1. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR-UPB1), uradno prečiščeno besedilo, v: Uradni list RS, št. 69/2004, 24. 6. 2004, str. 8462; dosegljiv na <http://www.uradni-list.si/1/content?id=49906> (15. 2. 2010).
2. Besedilo je dosegljivo na http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/DZak_22.12.2009_.pdf (15. 2. 2010).
3. Magnetogram javne predstavitve mnenj o predlogu Družinskega zakonika v Državnem zboru, 12. oktober 2009.
4. Listina je dosegljiva na naslovu: <http://eur-lex.europa.eu/sl/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303SL01000101.htm> (15. 2. 2010).
5. Razlaga je dosegljiva na naslovu: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/04473_en.pdf (15. 2. 2010).
6. Verjetno je dvomljivo tudi sklicevanje na nekatere raziskave, v katerih "pišejo geji in lezbijke sami o sebi in svojih izkušnjah" (R. Kuhar, Vitalnost na akademski margini: razvoj gejevskih in lezbičnih študij v Sloveniji, v: Sodobna pedagogika, letnik 60 (2009), št. 4, str. 32). Ob tem je zanimivo, da je celotna številka 4/2009 Sodobne pedagogike posvečena razpravam o homoseksualnosti v šoli. K. Komidar in S. Mandeljc ob tem zapišeta, da "... ni razlogov, da s homoseksualnostjo povezani učni cilji ne bi bili eksplicitno vključeni v učne načrte" (K. Komidar, S. Mandeljc, Homoseksualnost skozi analizo učnih načrtov, šolskih učbenikov in šolske prakse, v: Sodobna pedagogika, letnik 60 (2009), št. 4, str. 169).
7. Prim. A. D. Byrd, Gender Complementarity and Child-rearing: Where Tradition and Science Agree, v: Journal Of Law & Family Studies, dosegljivo na <http://www.narth.com/docs/gendercomplementarity.html> (15. 2. 2010), in druge, ki jih lahko najdete na naslovu <http://www.24kul.si/> (15. 2. 2010).

Otrokove pravice v luči predloga Družinskega zakonika¹

✉ Barbara Brezigar

Predlagani zakonik otrokovo korist v zvezi s starševsko skrbjo opredeljuje kot skrb za otrokove materialne, čustvene in psihosocialne potrebe. Predlaganih sprememb ni dopustno utemeljevati samo z vidika pravic istospolnih partnerjev, temveč je nujno njihovo pravico soočiti z ustavno pravico otrok do zagotavljanja njihove koristi, ki je temeljno vodilo za ravnanje in postopanje z otroki in velja tako za starše kot tudi za javne organe. Varovanje otrokovih koristi je namreč tudi v javnem interesu.

Pravice otrok so bile v konvencijah o otrokovih pravicah vedno utemeljene z otrokovo koristjo, ki je objektivno priznana vrednota. Tretji člen Konvencije o otrokovih pravicah, ki jo je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov leta 1989, jasno navaja, da morajo biti "pri vseh de-

javnostih v zvezi z otroki, bodisi da jih vodijo državne bodisi zasebne ustanove za socialno varstvo, sodišča, upravni organi ali zakonodajna telesa," otrokove koristi glavno vodilo. V nadaljevanju konvencija države pogodbenice zavezuje, da otroku zagotovijo takšno varstvo in skrb, kakršno je potrebno za njegovo blaginjo.

Veljavna in predlagana družinska zakonodaja

Ko beremo veljavni Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki družino opredeljuje kot življenjsko skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo, je jasno, da zakonsko besedilo sledi smeri, ki jih podajajo konvencije o otrokovih pravicah. Predlog Družinskega zakonika pojem družine redefinira kot življenjsko skupnost otroka z enim ali obema staršema ali z drugo odraslo osebo, če ta trajno skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene dolžnosti in pravice. Tako se zdi, da skuša predlog zakonskega besedila zaobiti otrokove koristi na račun nekoga drugega.

Dosedanja zakonska definicija družine je primernejša kot nova, ker ob upoštevanju največje koristi otroka v povezavi z roditeljsko pravico sledi naravni umestitvi otroka v družino. Predlog novega zakonskega besedila roditeljsko pravico opredeli kot starševsko skrb in tej umestitvi ne sledi. Zdaj veljavno zakonsko besedilo je ustrežnejše tudi v zvezi z dolžnostjo in s pravico staršev, da v skladu s svojimi zmožnostmi ustvarjajo razmere, v katerih bo zagotovljen otrokov celostni razvoj.

“Otrok zaradi svoje telesne in duševne nerazvitosti proti odraslim članom skupnosti ni sposoben sam uveljavljati svojih interesov. Zato je pravica istospolnih partnerjev do nediskriminatornega obravnavanja glede vprašanja o posvojitvi otrok omejena s pravico otrokove največje koristi. Zaradi zavarovanja ene pravice se ne sme prekomerno posegati v drugo pravico.”